

PROF. FRANJO BAŠ — 60-LETNIK

Letos 22. januarja je slavil Franjo Baš šestdesetletnico svojega rojstva. Tega dne 1899 se je rodil iz kmečke družine v Kamenčah pri Braslovčah. Osnovno šolo je obiskoval v Braslovčah, gimnazijo pa v Celju in Kranju. Leta 1917 je bil s šolskih klopi vpoklican k vojakom in je na italijanski fronti ob koncu vojne zašel v italijansko ujetništvo. Po vrnitvi v domovino se je za dva semestra vpisal na dunajski eksportni akademiji, nato pa je na ljubljanski univerzi poslušal zemljepis in zgodovino. Po diplomi je 1925 prišel za profesorja v Maribor. kjer je poučeval na klasični gimnaziji, moškem in ženskem učiteljišču. Leta 1932 je postal arhivar novo ustanovljenega Banovinskega arhiva v Mariboru. Ni pa organiziral samo tega, temveč je obenem posvetil vso skrb tudi mariborskemu muzeju, ki ga je malo pred vojno preselil iz prejšnjih tesnih prostorov v obnovljeni grad ter na novo uredil; samo okupacija je preprečila njegovo otvoritev. Tik po vojni je postal ravnatelj Pokrajinskega muzeja, ki ga je 1945—1947 uredil, malo kasneje pa je uredil še ptujski muzej. Po vojni je vodil do njegove likvidacije tudi Zbirni center v Mariboru. 1949 je sodeloval v naši restitucijski komisiji na Dunaju, 1950 pa je postal na tedanjem ministrstvu za kulturo LRS referent za muzeje, obenem pa je s širokimi organizacijskimi sposobnostmi pripravljaval ustanovitev Tehniškega muzeja LRS, čigar ravnatelj je po njegovi ustanovitvi postal.

Baševno življenje je bilo in je še zmeraj sila plodno. Bibliografija njegovih razprav bi obsegala kar zajetno knjigo. Svojih razprav ni priobčeval samo v raznih znanstvenih revijah in zbornikih, pri čemer se ni omejeval samo na slovenske, temveč je zaradi popularizacije znanosti, še bolj pa zato, da bi široke množice seznanjal z domačo zgodovino, sodeloval pod različnimi psevdonimi tudi v dnevnem časopisu. Na univerzi ga je privlačevala predvsem geografija, saj ga že tedaj najdemo med ustanovitelji Geografskega društva (1922), nato pa njegovega glasila Geografskega vestnika (1925). Kot kmetskega sinu, ki je dodobra poznal kmetško delo in življenje, ga je prav tako že spočetka zanimala tudi etnografija. Po prihodu v Maribor 1925 se je vključil v Zgodovinsko društvo, kar je povzročilo, da se je poleg preučevanja domače geografije in etnografije posvetil tudi zgodovinskemu raziskovanju. Pri tem pa je prenesel metodo geografskega in etnografskega raziskovanja, ki obstaja predvsem iz terenskega študija, tudi na zgodovinsko preučevanje, tako da je pri tem zmeraj združeval študij arhivov z natančnim študijem terena. Prav to pa je povzročilo, da niso njegove razprave suhoparne, temveč vselej široko zasnovane. Pri svojem preučevanju se je vsaj spočetka omejeval na ožja področja, ki jih je vselej prepeščil in temeljito preučil; tako se je tedaj omejil zlasti na Podravje in rodno Savinjsko dolino, podal pa nato o njiju temeljne razprave, preko katerih ne bo mogel nihče, ki piše o slovenski zgodovini.

Baša kot geografa so po prihodu v Maribor zanimale predvsem geografske in zgodovinske silnice, ki so delovale pri nastanku in razvoju tega mesta. Že 1926 je v GV opisal historično-geografski razvoj Maribora, 1927 pa njegove geomorfološke razmere. V istem časopisu je 1928 podal geografski opis Prlekije. Posebej ga

je še zanimalo razmerje med obema obravskima mestoma, Mariborom in Ptujem; 1931 je v Koledarju Nabavljalne zadruga drž. uslužbencev (KNZDU) opisal njuno tekmovanje na Dravskem polju, topografski dinamiki tega polja pa je v KSM 1954 posvetil še posebno razpravo, medtem ko je za ptujsko številko ČNZ 1935 opisal še historično-geografski razvoj Ptuja. Ko so v 30 letih razpravljali o pridružitvi sosednih občin Mariboru, je ta problem osvetil prav tako z geografskih in historičnih vidikov. Že 1929 je v ČZN obravnaval razvoj mariborske mestne meje, še posebej pa je seliščnemu razvoju našega mesta posvetil razpravo v KSM 1934 (»Teritorialni razvoj Maribora«). Zanimal ga je tudi spremenjeni prometni položaj Maribora, ki je postal z nastankom Jugoslavije obmejno mesto (KSM 1934), še prej pa je v Glasniku profesorskega društva 1931 obravnaval prometno gravitacijo Slovenije v sklopu Jugoslavije. Razen tega je objavil še vrsto drobnih historično-geografskih razprav. Tako je ob otvoritvi kopalnice na Mariborskem otoku objavil v KSM 1934 geografski in zgodovinski prikaz otoka, v KNZDU je 1932 opisal kulturo v Mariboru v začetku 19. stol., 1935 gradbeno sliko mesta v isti dobi, 1936 pa opisal komunalno dejavnost v mestu sredi XIX. stol. V KSM je 1939 ob 20-letnici prejšnje Jugoslavije orisal gospodarski in kulturni razvoj našega mesta 1919—1939, pri čemer je zbral mnogo dragocenih podatkov. 1932 je izšel njegov Vodnik po Mariboru, ki je prvi znanstveni vodnik pri nas. Obsežna razprava »Gospodarske in kulturne slike Maribora iz zadnjih sto let« (Mariborske slike 1934) predstavlja prvo razpravo o gospodarskem razvoju našega mesta in služi obenem za vzorec, kako se naj piše gospodarska zgodovina naših mest.

Vse našete razprave so prav tako geografske kakor zgodovinske. Kot zgodovinar se je Baš ukvarjal menda prav z vsemi panogami zgodovinske znanosti. Ker Maribor pred vojno ni imel arheologa, se je sam lotil arheoloških izkopavanj in s pritegnitvijo nekaterih nadarjenih dijakov izkopal žarno grobišče pod Kalvarijo. O tem kakor o drugih izkopavanjih je poročal v ČZN, o izkopavanju v Novinah pri Sentilju pa je objavil razpravo v Festschrift für Rudolf Eegger (Celovec 1952). Zelo važno je, da je v ZC 1948/49 s tehtnimi dokazi ovrgel mnenje o slovenskem svetišču na platoju ptuj-

skega gradu, a v naslednjem letniku dokazal, da predstavlja odkopani kvader del donžona. — Na podlagi urbarjev in listin nam je v »Doneskih k zgodovini Gornjegrajskega« (ČZN 1958) opisal upravo, gospodarstvo in položaj podložnikov na tej gosposčini na prehodu iz XVIII. v XIX. stol., dodal pa še zgodovinski razvoj trga Ljubna in zgodovino zadrečjih lončarjev in njihovega ceha. Položaj podložnikov ptujškega gradu v novem veku nam je opisal v naši Kroniki 1955. Se prej je v Celjskem zborniku (1951) objavil razpravo o »Celjskih grofih in njihovi dobi«. — Bašu moramo priznati, da je stal zmeraj sredi življenja, saj so mnoge njegove razprave nastale ob obravnavanju aktualnih mestnih ali društvenih problemov. Ob 50-letnici mariborske Posojilnice (1952) je napisal kar obsežno razpravo, prav tako tudi ob 65-letnici Prostovoljne gasilske čete v Mariboru (1936; oboje v posebnih publikacijah). — Baš pa je tudi politično zgodovinar. V obsežni razpravi »K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem« je prikazal politično življenje v tej pokrajini v 60-tih in 70-tih letih in bistveno izpopolnil dognanja dr. D. Lončarja in dr. Iv. Prijatelja. Prav tako je v razpravi »Mariborski program« (KNZDU 1951) prikazal zgodovino ponesrečenega poskusa 1865, da bi se slovensko narodno vprašanje rešilo na temelju zgodovinskega prava z notranjeavstrijsko skupino. — Z biografijami ni sodeloval samo pri SBL, temveč je tudi opisal v ČZN 1935 življenje in delo dr. P. Turnerja, zlasti obširno pa dr. F. Kovačiča (ČZN 1959).

Na področju etnografije so ga najprej zanimala kmečka stanovanjska in gospodarska poslopja. V ČZN 1928 je opisal zelo natančno kobanski hram, nato pa se je ozrl v svojo rojstno dolino in opisal vpliv hmelske kulture na razvoj gospodarskih poslopij v Savinjski dolini (ČZN 1929). Med opise kmečkih poslopij spadata še opisa Dravčbaharjeve dimnice nad Vuzenico (VS) in kašt na Dobrovljah (SE 1952). Prav s tolikšno pronicavostjo je obravnaval tudi razvoj nekaterih meščanskih hiš (»Pivnici na Rotovškem trgu«, KNZDU 1954), kot ravnatelj Tehniškega muzeja pa se je še posebej zanimal za delavska stanovanja; tako sta nastali razpravi »Iz zgodovine hiše v Kropi« (ZC 1952/53) in »Rudarska hiša v Idriji« (SE 1957). — Še kot profesor je križem kražem prehodil Podravje, nato pa v razpravah opozarjal na njegove etnografske posebnosti. 1928 je objavil v Glasniku Etnografskega muzeja v Beogradu razpravo o štajerskih mlinih na veter, 1930 pa o štajerski preši. V ČZN 1930 je opozoril na vaške grbe v Prlekiji, v Kovačičevem zborniku (ČZN 1937) pa je opisal izgone na Dravskem polju. Med razprave, ki obravnava v njih živ-

ljenje v ožjih predelih, moramo šteti še razpravi o »Cehovskem tkalstvu v Dravski dolini« (SE 1951) in o »ženitovanjskih običajih v vzhodnem Zasavju« (Zbornik etnografskega muzeja, Beograd, 1953). Širša področja je zajel v »Prispelku k zgodovini naših moških noš« (na osnovi arhivskega gradiva, SE 1949) in v »Pri-pombah k požigalništvu« (SE 1953). — Baš je postal najboljši poznavalec severovzhodne Slovenije, njene zgodovine, zlasti pa njene ljudske materialne in tudi duhovne kulture. Zato je lahko podal na Kongresu folkloristov v Varaždinu 1957 sicer kratko, vendar globoko zajeto sintezo o »Ljudih in ljudski kulturi v spodnji severovzhodni Sloveniji« (Rad kongresa, Zagreb 1959).

Kot ravnatelj Tehniškega muzeja je začel preučevati razvoj različnih tehniških izdelkov in je v Likovnem svetu 1951 opisal pohorsko steklo, v beograjskem Zborniku Muzeja primenjene umetnosti (1958) pa umetniško obdelavo železa v Sloveniji. Mnogo truda ga je bržčas veljala pregledna karta motik in njihovih vrst na Slovenskem (SE 1954).

Baš se je ukvarjal tudi s kaj zamudnim poslom, z bibliografijo. V ČZN 1950—1952 je objavljaj slovensko narodopisno bibliografijo, 1953 je prav tako v ČZN objavil bibliografijo o Ptuju, v ZC 1947 pa okupatorsko bibliografijo v severovzhodni Sloveniji.

Veliko delo je opravil tudi na področju muzeologije in spomeniškega varstva. Že zgoraj smo omenili, da je uredil mariborski in ptujski muzej, razen tega pa še Lesnoindustrijski, lovski in ribiški muzej v Bistri, Kovaški muzej v Kropi in Delavskega na Ravnah. Muzeologijo predava tudi na ljubljanski univerzi. — V spomeniškem varstvu je dober svetovalec, a je s tega področja napisal tudi nekaj teoretičnih razprav, med katerimi naj navedemo samo najvažnejše, tako: »Spomeniško varstvo in prosveta« (VS 1951/52), v VS 1953/54 je podal zgodovino spomeniškega varstva v Sloveniji, v publikaciji Spomeniško Pomurje (1956) je objavil svoji predavanji »Spomeniško Pomurje« in »Tehniški spomeniki v Pomurju«, v ZUZ 1959 pa je izšla razprava »Začetek varstva tehniških spomenikov na Slovenskem« z njihovim opisom vred. Razen tega je v publikaciji o »Slovenski peč« pri Kropi napisal zgodovinski uvod.

Ogromno je tudi Baševo organizacijsko delo. Trojica Kovačič, Baš in Glazer je bila duša Zgodovinskega društva v Mariboru, zlasti važno pa je, da je skupno z Glazerjem uredjeval ČZN, ki ga je dvignil na evropsko višino.

S 60-letnico se Baševo delo še ne bo končalo, naša Kronika pa mu želi še mnogo plodnih let.

Bogo Teply

